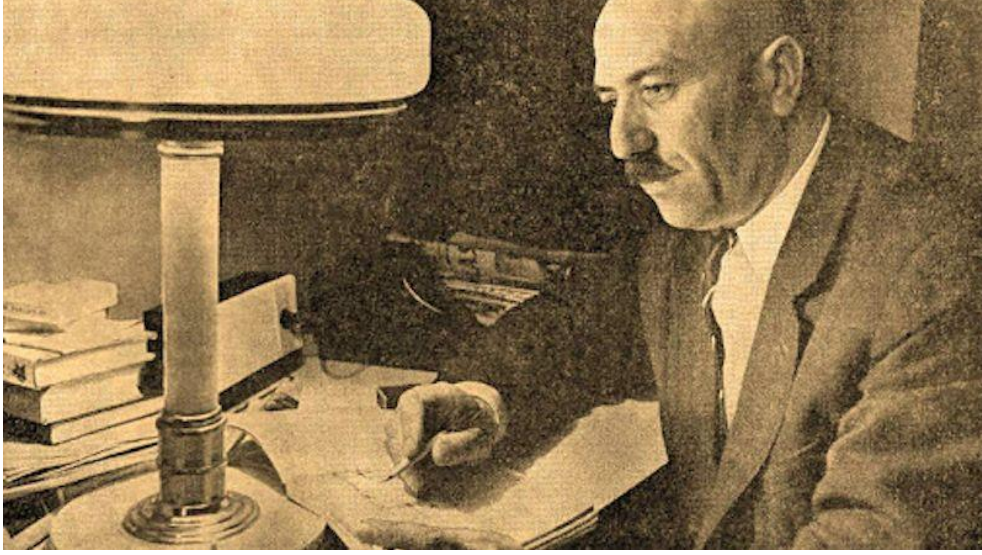

MALKAR ŞAİRİ GAYSIN GULİYEV VE AZERBAYCAN EDEBİYATI

Aida BABUTCU*

Özet:

Milli edebiyatı milli karakterlerden önce onları yazan, çizen yazarların şahsiyetinde arayıp bulmalıyız. Dünya edebiyatı hazinesine milli edebiyatları kazandıran esas özellik budur. Malkar şairi Gaysın Guliyev'in hayatı ve eserleri bunun en güzel örneğidir. Genellikle, biyografilerini ve sosyal-edebi faaliyetlerini incelediğimiz zaman Kafkasların az sayılı halklarını dünya edebiyatı sayfalarında kendilerinden bahsettiren sebebin Gaysın Guliyev gibi nice Kafkasyalı ediplerin milli duruşu olduğunu anlayabiliyoruz.

Kuzey Kafkasya halklarının Azerbaycan'la dostluk ilişkilerinin tarihi kökleri vardır. Çarlık Rusya'sı döneminde başlayan ortak kimlik oluşturma projesi, sonrasında Stalin rejiminin türlü politikaları, proletarya diktatörlüğü dahi Kuzey Kafkasya halklarının manevi-edebi birliğini koparamamıştır.

XX yüzyılda yaşamış malkar şairi Gaysın Guliyev eserleriyle, sağladığı sıkı dostluk ilişkileri ile Türk Dünyası Edebiyatları arasında adeta bir köprü kurmuş, Kırgız yazarı Cengiz Aytmatov'un tabirince desek, dünya edebiyatında Türk Birliğinin bayrağı olmuştur. Gaysın Guliyev'in eserleri hakkında çok yazılmış, geniş coğrafyaya dağılmış ata topraklarını Kafkaslarda tek vücutta yaşatan-yürüten şahsiyeti çok eserlere konu olmuştur. Fakat şairin kaynayan edebi faaliyeti içerisinde uluslararası toplantılar, yazarların kurultaylarındaki görüşmeleri, dünya edebiyatı şair ve yazarları ile o cümleden Türk kültür-sanat insanları ile kurduğu, pekiştirdiği edebi ilişkiler aile bireylerinin anlatıları veya yakınlarının hatıraları ile sınırlı kalmış, şairin kendi arşiv bilgilerine dayanarak bazı yabancı kitap bölümlerinde bahisler açılmışsa da, Türk müellifleri tarafından teferruatlı kaleme alınmamıştır. Çalışmamızda Gaysın Guliyev'in Azerbaycan edebiyatına yaklaşımı ve Azerbaycan yazarları ile (Samed Vurgun, Süleyman Rüstem, Mirza İbrahimov, Nebi Hazri, Cabir Nevruz, Neriman Hasanzade, Tofik Bayram, Vilayet Rüstemzade ve b.) münasebetleri üzerinde durulacaktır. Kabardin-Malkar Cumhuriyeti Merkezi Devlet Arşivi'nde 852 sayılı arşivde, Azerbaycan Cumhuriyeti M.F.Ahundov adına Merkezi Devlet Kütüphanesi Arşivi'nde Gaysın Guliyev ve Azerbaycan edebiyatı ilişkilerine ışık tutan bilgiler muhafaza edilmektedir, ayrıyeten dönemin çeşitli matbu organlarında (Edebiyat gazetesi, Vışka, Literaturnaya Rossiya) Azerbaycan yazarları tarafından Gaysın Guliyev hakkında kaleme alınmış fikir-sanat yazıları da konuya yardımcı olmaktadır.

* Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kayseri/ Türkiye, aidababutcu@erciyes.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9606-2086>.

Anahtar Kelimeler: Gaysın Guliyev, Kırgız, Azerbaycan, Ahundov, Vıška

Abstract:

We must seek and find national literature in the personality of the authors who wrote and drew them before the national characters. This is the main feature that brings national literatures to the world literature treasury. The life and works of the Malkar poet Gaysın Guliyev are the best examples of this: it is the symbol of the great spirit of the small people. When we examine their biographies and social-literary activities, we can understand that the reason why Caucasian peoples are mentioned in the pages of world literature is the national stance of many literary figures such as Gaysın.

The friendly relations of the peoples of the North Caucasus with Azerbaijan have historical roots. The project of creating a common identity that started in the period of Tsarist Russia, then the various policies of the Stalin regime, and even the dictatorship of the proletariat could not break the spiritual-literary unity of the peoples of the North Caucasus.

The Malkar poet Gaysın Guliyev, who lived in the XX century, has almost established a bridge between the Turkish World Literatures with his works and close friendship relations, In the words of the Kyrgyz writer Chingiz Aitmatov, it has become the flag of the Turkish Union in world literature. Much has been written about Gaysın Guliyev's works, and his personality, who kept his ancestral lands scattered in a wide geography alive in one body in the Caucasus, has been the subject of many works. However, in the intense literary activity of the poet, the international meetings, the meetings of the writers in the congresses, the literary relations he established and reinforced with the poets and writers of world literature and Turkish culture and art people in that sentence were limited to the narratives of his family members or the memories of their relatives. Although bets were made in some foreign book chapters based on the poet's own archive information, they were not written in detail by Turkish authors. In our study, Gaysın Guliyev's approach to Azerbaijani literature and his relations with Azerbaijani writers (Samed Vurgun, Suleyman Rustam, Mirza İbrahimov, Nebi Hazri, Cabir Nevruz, Neriman Hasanzade, Tofik Bayram, Vilayet Rustamzade and etc.) will be emphasized. Information that sheds light on the relations between Gaysın Guliyev and Azerbaijani literature is preserved in the archive numbered 852 in the Central State Archive of the Kabardino-Balkar Republic, and also in the archives of the Central State Library named M.F.Akhundov of the Republic of Azerbaijan. In addition, the intellectual and artistic writings about Gaysın Guliyev by Azerbaijani writers in various printed organs of the period (Literary newspaper, Vyshka, Literaturnaya Rossiya) also help the subject.

Keywords: Gaysın Guliyev, Kyrgyz, Azerbaijan, Akhundov, Vyshka

Giriş:

Milli edebiyatı milli karakterlerden önce onları yazan, çizen yazarların şahsiyetinde arayıp bulmalıyız. Dünya edebiyatı hazinesine milli edebiyatları kazandıran esas özellik budur. Malkar şairi Gaysın Guliyev'in hayatı ve eserleri bunun en güzel örneğidir: küçük halkın büyük ruhunun simgesidir o. Biyografilerini ve sosyal-edebi faaliyetlerini incelediğimiz zaman Kafkas halklarını dünya edebiyatı sayfalarında kendinden bahsettiren sebebin Gaysın gibi nice ediplerin milli duruşu olduğunu anlayabiliyoruz. Ayrıyeten, Türk soylu Kafkas halklarının inançlı, asil-görgülü, muhafazakâr, mücadeleci ortak ruhlarıyla bağdaşmış sıcak edebi ilişkilerinin dünya edebiyatına ve bilimsel yaklaşımlara kattığı aynı coğrafyada sosyal yapılanma, dil, din, örf, fikir birliği, insan hakları, özgürlük düşüncesi onların tarihi-kültürel mukadderatını da milli edebiyat çerçevesinde ele almanın doğruluğunu göstermektedir. Diğer yandan, genel olarak Kafkaslar kültürel çeşitliliğe sahiptir ve Kafkaslar'da edebiyat demek burada sadece soy birliğine sahip halkların bedii yapıtlarını ayrıca değil, aksine aynı coğrafyayı paylaşan bütün halklarla sıkı kültürel temasların neticesinde meydana getirilmiş edebiyat olarak düşünmek de durumu farklı boyutlara taşımaktadır. Bu da bir gerçektir ki, Türk Dünyası Edebiyatları müfredatının bir parçası bildiğimiz Kafkaslardaki soydaşlarımızın edebiyatı kimlikleriyle yoğrulmuş değerleri sözü geçen coğrafyada yaşayan bütün halkların sözlü ve yazılı geleneğinin temel fikri-bedii örüntüsüne dönüştürebilmiştir.

Kuzey Kafkas halklarının dostluk ilişkilerinin tarihi kökleri vardır. Azerbaycan'ın tanınmış yazarları-mütefekkirleri Mirza Fetali Ahundov ve Hasan beg Melikov (Zerdabi), kabardeylerden

Kazanokue Jabağı ve şora Nogmov, malkarlardan Misost Abaev, Hanife Abaeva ve Kazım Meçiev Kafkas halklarının birliği ve dayanışmasının savunucusu olmuşlardır. Hatta malkar kızı Hanife Abayeva Azerbaycan milli basınının kurucusu Türk oğlu Hasan Bey Zerdabi'nin vefakâr eşi ve birlikte omuz omuza bu coğrafyada aydınlanma faaliyetlerinin girişimcisi olmuşlardır. Malkar şairi Gaysın Guliyev de bu tarihi geleneğin devamcılarındandır.

Gaysın Guliyev eserleriyle, sağladığı sıkı dostluk ilişkileri ile Türk Dũnyası Edebiyatları arasında adeta bir kœprũ kurmuş, Kırgız yazarı Cengiz Aytmatov'un tabirince desek, dũnya edebiyatında Türk Birliğinin bayrağı olmuştur. Gaysın Guliyev'in eserleri hakkında çok yazılmış, geniş coğrafyaya dağılmış ata topraklarını Kafkaslarda tek vücutta yaşatan-yũrüten şahsiyeti çok eserlere konu olmuştur. Fakat şairin kaynayan edebi faaliyeti içerisinde uluslararası toplantılar, yazarların kurultaylarındaki görüşmeleri, dũnya edebiyatı şair ve yazarları ile o cümleden, Türk kũltür-sanat insanları ile kurduğu, pekiştirdiği edebi ilişkiler aile bireylerinin anlatıları veya yakınlarının hatıraları ile sınırlı kalmış, şairin kendi arşiv bilgilerine dayanarak bazı yabancı kitap bölümlerinde bahisler açılmışsa da, Türk müellifleri tarafından teferruatlı kaleme alınmamışır.

Azerbaycan aydınlarından tanınmış yazar Sabir Rũstemhanlı gazete görüşmelerinin birinde sanat dostu Gaysın Guliyev hakkında bahsederken teessũfle onun Azerbaycan yazarları ile dostluk münasebetlerine ışık tutacak belgelerin elde bulunmadığını, şairin oğlundan babasının arşivindeki bazı bilgileri kendisine aktarmayı rica ettiğini dile getirmişti (<https://axar.az/news/yazarlar/225193.html>) Bunun üzerine araştırmalara giriştiğimizde Kabardin-Malkar Özerk Cumhuriyeti'nin başkenti Nalçık'te Merkezi Devlet Arşivinde G.Guliyev'in 852 sayılı arşiv dosyasının bulunduğunu öğrendik. şairin mektuplaşmaları, hatıra yazıları, eserlerinin nüshaları ve d. özel belgeler, evraklar burada muhafaza edilmektedir. Arşiv hakkında 1990-2000'li yıllarda G.Guliyev'in hayatı ve eserleri üzerine jũbile monografileriyle tanınmış Efendiyev'lerin yazılarından bilgi alabiliyoruz, başka sözle Efendiyev'ler arşiv yönetiminin himayesinde şairin 80 ve 90 yıllık jũbilesi için hazırladıkları seri yayınlarında bahsettiğimiz arşivin belgelerini esasen yayınlamışlar. Biz bu monografileri tek tek inceleyerek Azerbaycan edebiyatına değinen belgeleri bir araya getirdik ve bir başlık altında yazıya aldık. (Эфендиева, 2008)

1. Gaysın Guliyev'in hayat yoluna kısa bakış

Gaysın Guliyev'in hayat yolu hakkında kısaca bahsetmek gerekirse, kendisi 1917 yılında bugũnkũ Kabardin-Malkar Özerk Cumhuriyeti'nin sınırları içinde bulunan Yukarı Çegem'deki Juvungu köyünde doğmuş büyümüşür. Aile soyağacı nesillerdir bu topraklarda yaşamışlardır. Ruslar babasının adına istinaden şairi Kaysın şuvaveviç Kuliyev, Malkarlar Gaysın Guliyev, Türk Dũnyası ise Gaysın Guli veya Gaysın Guliyev olarak tanımışır. şairimiz sũlalesinin görenekleri ve dağlı adetlerine göre at sırtında tabiatla iç içe yetişmişir. Bu sebeple çocukluğundan halk şiirine heves göstermiş ve çok hikâye, destan, şiir öğrenmiş, ezberlemişti. Ortaokulda iken şiir yazmaya başlamış, "Eski Malkar'a" adlı şiiri 1934 yılında "Kara Halk" gazetesinde yayımlanmış ilk matbu kalem tecrũbesi olmuştu. Genç Gaysın'ın dũnyogörüşünün olgunlaşmasında Moskova muhitinin rolũ büyük olmuştur. 1935 yılında Lunaçarski adına Devlet Tiyatro Sanatı Enstitüsü'nde eğitim aldığı yıllarda akşamları SSCB Yazarlar Birliği'nin nezdindeki Edebiyat Enstitüsü'nün edebiyat kurslarına dinleyici olarak katılıyor. Burada dönemin ünlũ şair ve yazarlarıyla tanışıyor, edebiyat yolunun ilk basamaklarını hazırlıyor, edebi-kũltürel anlamda kendini geliştiriyor. İşte Moskova eğitimi ve edebi camiasındaki tutumu, yaklaşımları onu 1937 yılının Stalin kırımından kurtarmış oluyor. 1940 senesinde G.Guliyev vatanına dönerek edebiyat öğretmenliği yapar, şiirlerini yazar ve yayımlattırır. II Dũnya Savaşı'na katılıyor, çeşitli makale, mektup ve araştırma yazıları yazıyor. Savaş sonrası yurduna dönüşünde halkının Kuzey Kazakistan'a sürgün edildiğini öğrenince devlet dairelerinden gönüllũ halkının yanına sürgüne gönderilmesini talep ediyor. SSCB Yazarlar Birliğinin bũtũn teşebbüslerine rağmen Gaysın artık Kırgızistan'ın Bişkek şehrine

taşınmış ailesinin yanına gider ve şairin ileriki faaliyetlerini yönlendirecek, besleyecek 14 yıllık sürgün hayatı başlar. Burada genç Cengiz Aytmatov'la tanışır, onun edebiyat dünyasına girmesine vesile olur, savaşın ve sürgünün acılarını yansıtan, millet, vatan terennümlü şiirlerine basın yasağı getirilir, hâkim daireler tarafından gözaltına alınır ve s. Artık sürgün dönüşünde şiir kitaplarının milyonluk tirajlarıyla dünya halkları tarafından tanınan, sevilen Gaysın Guliyev çeşitli devlet ödülleri almış, sıkı arkadaşlıklar kazanmıştı. Şairin kitapları arasında “Janngı kitap” (Yeni kitab), “Gök çınarla” (Göy çınarlar), “Jaralı taş” (Yaralı taş), “Üyügüze igilik” (Evine iyilik), “Çumla gızaradılar” (Kızılıklar kızardılar), “Jer kitabı” (Yerin kitabı) adlı şiir topluları içinden eserleri dünya dillerine tercüme edilmiştir. Milli ve edebi duruşu ile dünya edebiyatında sadece malkarların değil, Türk dünyasının gururu olan G.Guliyev 1985 yılı Haziran'da eski hastalıklarından birinin nüksetmesi sonucu ebediyete kavuşmuştur. Mezarı yurdu Çegem'de doğduğu büyüdüğü evin bahçesindedir.

2. Gaysın Guliyev ve Azerbaycan Edebiyatı

G.Guliyev'in şair tabiatını tamamlayan, şahsiyetinin esas özelliklerini ortaya çıkaran çizgilerden en önemlisi arkadaşlıklarıdır.

Kafkasların koca yurdu, beşiği Azerbaycan'ın esrarengiz tabiatı ve illerinin maddi-manevi kültürel birikimi hakkında hatıralarında uzun uzun bahisler açan Gaysın Guliyev yerli halkla ve bölgenin medeniyet insanları ile görüşlerinden severek, milli ve edebi zevkle sohbet açmış, duyduğu gönül neşesini şiirlerine de yansıtmıştır: “İhtiyarlar ve akşam” (1965), “Üstatlar” (1966), “Sabır” (1964) adlı şiirleri örnek getirilebilir.

Gaysın Guliyev'i Azerbaycan edebiyatına bağlayan değerler öncelikle klasik edebiyatımızın Nizami Genceli, İmadeddin Nesimi, Hatayi, Fuzuli gibi mutasavvıflarıdır. Gaysın Guliyev bu üstatların bediiyatını derinden benimsemiş, füsunkâr kelimelerini ve tasavvufî görüşlerindeki ruhun tekâmülü, sevilenin güzelliğini anlamının katmanları, birey ve toplum ilişkisi, kardeşlik, dayanışma, hür irade ve b. konuları sık sık şiirlerinde istifade etmiştir. Esinlendiği bu klasiklerin görüşleri ile Gaysın konuşmalarında ve bedii terennümlerinde hep şunu savunmuştur: “Eğer arkadaşsız yaşıyorsan, yaşadım zannetme; eğer vefalı, iyi, itibarlı, mert dostların varsa, bil ki, bir değil, bir kaç hayatı yaşadın.”

1961 yılında Azerbaycan'ın Gence şehrinde düzenlenmiş Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti'nin Edebiyat Günlerine Gaysın Guliyev başkurt şairi Mostay Kerimle birlikte katılmış ve birkaç yıl sonra teessüratlarını dönemin gazetelerinin birinde şöyle ifade etmişti: “Biz birlikte Nizami türbesinde olduk. İkimiz de yürek sözlerimizi yazdık. Şarkın bu büyük üstadına duyduğumuz sevgiyi, saygıyı dile getirdik. Orada cami avlusunda Nizami'nin yaşıtı olan yaşlı bir çınar gövdesi gördük. 800 yıl civarı yaşı olan bu ağaç gövdesi daha hala canlı duruyor, yeşeriyordu. Nizami şiirleri de aynı bu ağaç gibi canlıdır.” (Кулиев, 1965)

Azerbaycan okurunu Gaysın Guliyev'in eserleriyle buluşturan kişi Azerbaycan'ın merhum şairi, çevirmen Vilayet Rüstemezade'dir. Borçalı'lı şair Vilayet Rüstemezade (1937-2001)1956 yılında bir ilçe gazetesinde yayımlanmış “Dut kütüğü” şiiri ile edebiyata gelmiş, 3 şiir toplusu (“Ohu bülbülüm”, “Kalbimin gözü ile”, “Ağlama muhabbetim”), tercüme eserleri, edebiyat öğretmenliği ve editörlüğü ile Azerbaycan edebiyatı tarihinde yer almıştır.

(https://az.wikipedia.org/wiki/Vilay%C9%99t_R%C3%BCst%C9%99mezad%C9%99/

<http://zim.az/unutsaq-unudulariq/3427-ruhun-ad-olsun-vlayt-rstmezad.html>)

Yine 1961 yılında halen Moskova'da M.Gorki adına Edebiyat Enstitüsü'nde eğitim görürken Vilayet Rüstemezade Merkezi Yazarlar Evi'nde düzenlenmiş bir kutlama gecesine katılmış ve burada malkar şairi Gaysın'la tanışmıştı. O dönemde artık ünlü olan G. Guliyev bu genç şairle itinalı bir şekilde ilgilenmişti. Aralarında 20 yaş fark olmasına rağmen derin dostluk münasebetleri edebi müstevide aksetmiş, G.Guliyev'in şair ruhuna çok yakın bulunduğu V.Rüstemezade Guliyev'in şiirlerini önce Azerbaycan Türkçesine çevirerek yayımlamış, 1965 yılında ise tanınmış Azerbaycan şairlerinin (Hüseyn Arif ve Mehmet Araz) tercümesinde Guliyev'in “Yaralı taş” adlı şiirler kitabının baş editörü olmuştur. Kitap yayımlandıktan

hemen sonra ünlü Azerbaycan şairi Nebi Hazri (1924-2007) “Edebiyat gazetesi”nin Nisan sayısında eser hakkında inceleme yazısı (*resenziya – A.B.*) ile yorumlarını edebi muhitte paylaşıyor: “Gaysın Guliyev’in “Yaralı taş” kitabı bir daha inandırıyor ki, bu dağlar oğlunun sanatı dağ akınları gibi kaynar, asırlık çınarlar gibi müdrik, karlı zirveler gibi tertemiz, Alp çimenleri gibi engindir. Gaysın Guliyev neslinin insanları, malkar halkı ile gönülden samimiyetle konuşmasını iyi başarıyor ve bu şekilde diğer kardeş halkların da gönüllerine yol bulabiliyor.” (Хазри, 1965) N.Hazri Guliyev’in şiir sanatı ve dostluğu ile gurur duyduğunu yazışmalarında hep vurgulamıştır ve meslektaşına bazen *Elbrus* diye hitap ederek onurlandırmıştır.

Nebi Hazri’nin yukarıdaki yazısına devam olarak 10 sene sonra tanınmış Azerbaycan şairi Neriman Hasanzade “Kule” gazetesinde benzer üslupta Gaysın Guliyev’in insani nitelikleri ve şairlik marifetleri üzerine “Dağların nağmekârı” düşünce yazısını yayımlamıştır. (Гасанзаде, 1975) Ayrıca, N.Hasanzade ile G.Guliyev arasında samimi dostluk ilişkilerinin olduğunu Nalçık arşivindeki farklı içeriklerde kutlama mektuplarından anlayabiliyoruz. Örneğin, 29 Temmuz 1972 tarihli mektubunda N.Hasanzade şöyle yazıyordu: “Sevimli Gaysın, dün sizin doğma sesinizi duyduk, meşhur bıyıklarınızı ve gülüşünüzü gördük. TV programı bütün ülkemize yayımlanıyordu. Bizim 8 No.lu hanemizde bu sebeple büyük bayram idi. Azerbaycan’da sizin yeni şiirlerinizin tanıtımı başlamıştır. Kutluyorum ve hasretle sarılıyorum. Sizin Neriman Hasanzade.” (Эфендиева, 2008)

Yine bu senelerde yukarıda andığımız V.Rüstemzade şair kardeşinin şiirlerini çevirerek Azerbaycan’da yayımlamakta devam etmiş, hatta 1973 yılında Guliyev’in daveti üzerine Malkar yurdu Çegem’i ziyaret ettikten sonra büyük heves ve heyecanla şairin “Yerin kitabı” adlı şiirler toplusunu da çevirmeye başlamıştı. Elbette, Gaysın Guliyev ve Vilayet Rüstemzade arasındaki bu samimi dostluk münasebetleri dönemin Sovyet matbuatına da yansımıştı.

Bütün Türk Dünyasında “El bilir ki, sen menimsen..” mısralarıyla başlayan meşhur “Azerbaycan” adlı şiirin üstadı Samed Vurgun’un (1906-1956) şahsiyeti, edebi faaliyeti, şiirlerindeki halk dehası ve üslubu her zaman Gaysın Guliyev’in ilgi odağında bulunmuş, henüz gençlik yıllarında hocası saydığı bu üstat şairle bizzat tanışma fırsatı yakalamıştı. Yıllar sonra eski günlerin anıları içerisinde Azerbaycan şairinin ölümünden müteessir olan malkar şairi “İzin ver, hüzün, kelimelere döküleyim”,- diyerek “Ne çok erken gittin” başlıklı şiiriyle Kafkasların fahri şairini sevgi, saygı ve minnet dolu mısralarla anmıştı:

*Yirmi yıldır arıyorum seni,
Bulamıyorum.
Sesleniyorum, fakat cevap yok.
Bahar geliyor kışın ardından,
Sırası gelince yine gitsin diye.
Ne kadar hazin!*

*Ufuklarda ağarır zirveleri Kafkas’ın
Senin sağlığında olduğu gibi.
Onlar dostluklara, kadere vefalıdırlar,
Ya sen, neden onları erken terk ettin.* (Al. Haldeev’in Rusçasından tercüme) (Эфендиева, 2008)*

Sene 1975 Ekim ayında Bakü’de düzenlenmiş Azerbaycan Sovyet Edebiyatı günlerine davetli olmuş Gaysın Guliyev Vurgun’un mezar üstü anıtı başında kitle karşısında durmadan kendi şiirlerini okumuş, Azerbaycan Devlet Televizyonu programlarında şairin duygularını heyecanla paylaşmış, onursal katılımına göre dönemin Ali Sovyet’inin mükâfâtı ile ödüllendirilmişti.

1960-70’li yıllarda Azerbaycan’da çıkan “Edebiyat gazetesi”, “Azerbaycan Gençleri” gazetesi, “Gençlik”, “Edebi Azerbaycan” dergileri sayfalarında Gaysın Guliyev’in edebi faaliyeti ve eserlerine geniş yer vermişti. Bu dönemlerde Azerbaycan’ın Gençlik yayınevinde ünlü şairimiz Tofik Bayram (1934-1991) tarafından kardeş edebiyatların şairlerinin toplu antolojisi hazırlanırken Karaçay-Malkar edebiyatından Gaysın Guliyev’in şiirlerine de yer ayrılmıştı.

* Not: Bu şiir 1976 yılında Azerbaycan matbuatında “Ulduz” dergisinin 9. sayısında “*Seni axtarıram*” (Seni arıyorum) adıyla yayımlanmıştır.

Yine aynı yıllarda 1973'te Azerbaycan Yazarlar Birliği'nin üyesi, edebiyatçı-şair Kasım Kasımozade (1923-1993) G.Guliyev'e mektupla müracaat ederek Azerbaycan Edebiyatı Tarihinin yeni merhalesini oluşturanlardan biri, Yazarlar Birliğinin başkanı çalışmış, ünlü yazar ve eleştirmen merhum Mehdi Hüseyin (1909-1965) hakkında doğumunun 65 yıllık jübilesi için hatıra kitabının hazırlandığını bildirmiş, malkar şairinin üstat yazarla ilgili hatıralarını yazılı olarak paylaşmasını rica etmişti. Elbette, G.Guliyev hatıra kitabına içten duygularıyla katkıda bulunmuştur.

Gaysın Guliyev Azerbaycan'ın sosyal-kültürel hayatının bir parçası olmuş kalem sahibidir. Devlet ehemmiyetli bütün etkinliklere davet edilmiş, onursal kurul üyeliği yapmış, hep protokolde yer almıştır. Azerbaycan'ın sovyetleştirilmesinin ilk yıllarından başlayarak proletaryaya ait bir sanat oluşturmak amacı jübile etkinliklerini de büyük ölçüde etkilemişti. Milli mirasımıza özgün ve özgür yaklaşımlar söz konusu olamazdı. Yalnız dönemin devlet erkânından siyasetçi ve bilim insanı Veli Ahundov'un teklif ve teşebbüsleri sayesinde 1968 yılında büyük Azerbaycan şairi Molla Penah Vâkıf'ın 250 yıllık jübile toplantılarının sırası ile Bakü, Şuşa ve Moskova'da gerçekleştirilmesi önemli hadise idi. Bu toplantıya Türkiye, İran, Irak, Sudan, Romanya, Polonya, Küba, Almanya ve b. ülkelerden davetliler arasında Kabardin-Malkar Özerk Cumhuriyetinden Gaysın Guliyev de vardı. Malkar şairi bu toplantıda Vâkıf şiirlerinin doğallığını, üslubunun mahalli özelliklerini, Azerbaycan edebiyatının pek çok üstadının Vâkıf pınarından beslendiğini vurgulamış, kendi şiirlerinden bir parça okumuştur.

G.Guliyev'in arşivindeki belgelerden Azerbaycan şiirinin yeni nesil şairlerinden sayılan Süleyman Rüstem'le (1906-1989) arkadaşılığında haberdar oluyoruz. G.Guliyev Rüstem'i bir edebiyat büyüğü - aksakalı olarak her daim saygıyla anmış ve eserlerinden istifade ettiğini halkla görüşlerinde, TV programlarında dile getirmişti. 1974 yılında "Yerin kitabı" şiirler toplusuna göre G.Guliyev SSCB devlet ödülü aldığında adresine gelen çok sayıda tebrik mektupları arasında S.Rüstem'in de samimi mektubu vardı. 1976 yılında ise S.Rüstem'in 70 yıllık jübile toplantısına Azerbaycan dramaturgu ve senaristi İmran Kasımov'un (1918-1981) daveti üzerine G.Guliyev de teşrif getirmişti. (Эфендиева, 2008)

Azerbaycan'ın ünlü yazarlarından Mirza İbrahimov (1911-1993) Gaysın Guliyev'in şahsiyetini ve edebi faaliyetini her daim yüksek değerlendirmiştir. O zamanlar M.İbrahimov Azerbaycan Yazarlar Birliği'nin kâtibi görevini yürütüyordu. Guliyev Bakü ziyaretlerinin birinde M.İbrahimovla tanışmıştı. Malkar şairi kalem arkadaşı M.İbrahimov'un edebi kişiliğine her zaman derin saygı ve hassasiyetle yaklaşmıştı. 1981 yılı Eylül ayında Özbekistan'da şair ve bilim insanların konferansında bulunmasına rağmen, G.Guliyev üstat M.İbrahimov'un 70 yıllık jübile toplantısına aldığı davete tereddütsüz katılım sağlamıştı. Burada o Azerbaycan edebi muhitindeki dostlukları ve şiirinin ilhamı olmuş Azerbaycan kaynakları hakkında samimi konuşma yapmıştı.

Gaysın Guliyev Azerbaycan edebi muhiti tarafından her zaman dostça karşılanmıştır. Sadece şair-yazarlar değil, edebiyat bilimcileri ile sıkı temasları hakkında arşivindeki mektuplardan bazı bilgiler elde ediyoruz. Azerbaycan Bilimler Akademisi Nizami adına Edebiyat Enstitüsü başkanı Ord. Prof. Mehmet Cafer (1909-1992), başkan yardımcısı Ord. Prof. Kemal Talıbzade (1923-2006), Ord. Prof. Aziz Mirahmedov (1920-2002), Ord. Prof. Feyzullah Kasımozade (1898-1976), Prof.Dr. Aziz Şerif (1895-1988), Prof.Dr. Gulu Halilov (1930-1995) ve diğer sahalarda tanınmış nice bilim adamları Gaysın Guliyev'in şahsen tanıdığı, yazıdığı, kitaplarını hediye ettiği soydaşları olmuşlardır. Örneğin, sene 1976'da Gaysın Guliyev "Ağaç böyle büyür" kitabını mektubuyla birlikte bir zamanlar Moskova'da tanıştığı Aziz Şerif'e hediye göndermiş, buna karşılık A.Şerif samimi üslupta bir mektupla şöyle cevap vermişti: "Azizim ve yurttaşım Gaysın Ağa! Zamira Bayramkulova* nazik mektubunuzu ve kıymetli hediyeniz "Ağaç böyle büyür" kitabınızı bana ilettiler. Lütfen samimi şükranlarımı kabul ediniz. Sizin konuşmanız – hala aynı şiiriniz gibi samimi, Kafkas edalı, ilham verici ve bilgece. Beni ateşli hayranlarınızdan biri ve parlak edebi istidadınızın değerlendircisi olarak görmenizi istirham ediyorum. Size ve ailenize en içten sağlık ve mutluluk dileklerimi iletiyorum, efendim. Sizin Aziz Şerif, Moskova." (1976, 28 Mart) (Эфендиева, 2008)

Malkar şairinin tanınırlığı arttıkça Azerbaycan matbuatı sayfalarında öncül şair ve eleştirmenler Gaysın Guliyev hakkında sürekli Azerbaycan Türkçesi ve Rusça düşünce yazıları yayımlamış, Azerbaycan'ın farklı bölgelerinden okurlar şaire mektuplar ünvanlamışlar. Azerbaycan halkı öz oğlu

* Kimliği hakkında bilgi verilmiyor. İhtimal ediliyor ki, aslen karaçaylı olan meşhur Bayramkulova'lar neslinden birisidir.

gibi Gaysın'ı sevmiştir. Elbette, şair bütün mektuplara yoğun çalışmalarına rağmen, kibarca cevap vermiştir.

G.Guliyev'in vefatından sonra arkadaşları onunla ilgili hatıralarını matbuat sayfalarında paylaşmış, ailesine başsağlığı mektupları ileterek dağlar oğlunun ayrılığını hüznle yâd etmişler. Bu mektuplar, yazılar şairin şahsi arşivinde muhafaza edilmektedir.

2017 yılında Gaysın Guliyev'in doğumunun 100.yıldönümünde TÜRKSOY sırası ile post Sovyet cumhuriyetlerinde şairi anma programları teşkil etmiştir. Azerbaycan'da, Kırgızistan'da, Kazakistan'da.. Azerbaycan'da bu münasebetle Gaysın'ı şahsen tanımış arkadaşlarına TÜRKSOY Gaysın Guliyev madalyası takdim etmiştir.

TÜRKSOY Genel Sekreteri Prof. Düsen Kaseinov Gaysın'ın eski arkadaşlarından Neriman Hasanzade'ye ödül verirken

Jübile kutlamaları aynı yılda şairin memleketinde de düzenlenmiş, buraya Azerbaycan'ın tanınmış yazarı, milletvekili Sabir Rüstəmhanlı davet almış, minnet ve şükran dolu konuşmasıyla, G.Guliyev'e yazdığı şiiri ile bütün Karaçay-malkarları, katılımcıları duygulandırmıştı. Gaysın Guliyev'in çağdaş Azerbaycan Edebiyatı'nda devam eden ölmez hatırasını, onun Elbrus dağı kadar yüce şahsiyetini ve hayat yolunu yansıttığı için Azerbaycan Türkçesiyle yazılmış şiiri tamamıyla buraya aktarıyoruz:

Sürdülər qürbətə türk ellərini
Ruhu uçub getdi Qafqazın bir gün
Bu dünya faşistlər əlində əsir,
Oğul cəbhədədir, anası sürgün.

Bir qəzəb fışqırır hər yarasından
Niyə parçalanıb dağılmır bu yer?
Qalıb arasında iki cəlladın –
Arxada Stalin, önündə Hitler.

Şair vətən deyir... Vətən dağılmış,
Nəğməsi yuvasız neyləyəcəkdir.
O daha ilhamı hardan alacaq
Sözünü kimlərə söyləyəcəkdir?

Beləcə bir ömür yaşadı Qaysın,
Dünya ədalətsiz – yandırır, yaxır.
Xalqını ölümə göndərən kəslər
Onun sinəsinə medallar taxır.

Yenə də ucalır qartal harayı,
Savaşda ölmədim, ancaq gordayam...

Dəysin başınıza cənnət vədiniz,
Millətim hardasa, mən də ordayam!

S.Rüstəmhanlı Kabardin-Malkar Cumhuriyeti'ne seyahati hakkında izlenimlerini, konuşma metniyle birlikte Azərbaycan matbuat sayfalarında Gaysınseverlerle paylaşmıştı. Yazıdan bir parça şöyledir:

“...Əgər Stalin repressiyası və deportasiyasından, onun faşizmdən fərqli olmayan türk düşməynçiliyindən bircə malkar da xilas ola bilməsəydi, bu xalqdan yalnız bir Qaysın Quliyev sağ qalsaydı, dünya yalnız onun şəxsiyyətini tanısaydı, yenə malkar xalqının böyük istedadına şübhə yeri qalmazdı. Malkar dilində yalnız onun şeir və poemaları yaşasaydı, yenə də bu əsərlər malkarların gözəl ruh dünyasını dərk etməyə, ölməz malkar türkcəsini sevməyə bəs edərdi. Çünki Qaysın Quliyev malkar ruhunun ensiklopediyası, malkar dilinin canı və qanıdır. Onun taleyi malkar xalqının taleyidir.

Qaysın ağa, eyni zamanda, Quzey Qafqaz türklərinin, Kırım tatarlarının, Axıska türklərinin, Azərbaycanın repressiya qurbanı olmuş və vətəninə sürülmüş on minlərlə ziyalisinin şairidir: bütün əzabkeş xalqların şairidir. O, Malkar xalqının dünyaya ən böyük hədiyyəsidir.”
(<https://axar.az/news/yazarlar/225193.html>)

Kaynakça

1. Arbatlı M.S. (2012). Kaysın Kuliyeu: Hayatı, sanatı və şiirleri (Doktora Tezi), Ege Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dünyası Edebiyatları Ana Bilim Dalı, İzmir: 382 s.
2. Bahşeliyev E. (2022). Türk Halkları Poeziyasında Samed Vurgun'un Bedii Obrazı, Filologiya Meseleleri, № 7, s.230, Bakü: Elm ve Tehsil Neşriyatı.
3. Вайрамукова Н. М. (1975). Кайсын Кулиев, Москва: Советский писатель, 272 стр
4. Гасанзаде Н. (1975). Певец гор, Вышка, 8 октябрь.
5. Эфендиева Т. Е., Эфендиев С. И., Эфендиев Ф. С. (1997). Кайсын Шуваевич Кулиев, Биография поэта, Часть вторая 1959-1985, Нальчик: Издательский центр Эль-Фа.
6. Эфендиева Т. Е., Эфендиев С. И., Эфендиев Ф. С. (2000). Кайсын Шуваевич Кулиев, Друзья поэта, Том 3, , Нальчик: Издательский центр Эль-Фа.
7. Эфендиева Т. Е., Эфендиев С. И., Эфендиев Ф. С. (2006). Фольклорно-философские и лингвокультурно-логические аспекты поэзии Кайсына Кулиева, Нальчик: Эльбрус, 296 стр.
8. Эфендиева Т.Е., Эфендиев С.И., Эфендиев Ф.С. (2008). Друзья Кайсына Кулиева в автобиографическом дискурсе. Том VII. Нальчик: Издательский центр Эль-Фа.
9. Кулиев К. Лицо друга / Литературная Россия, 1965. 5 ноябрь.
10. Малкъар поэзияны антологиясы (1993). Нальчик: Эльбрус китап басма.
11. Tavkul U. (2004). Modern Karaçay-Malkar Edebiyatının Doğuşu Ve Gelişmesi (19. Yüzyıl Sonlarından 1940'lı Yıllara Kadar), Kırım Dergisi, 12 (48), 47-54.s.
12. Хазри Н. (1965). Сын гор, Литературная газета. 3 апрель.
13. ЦГА КБР, ф. 852, Нальчик.
14. Şamil A. (2011). Uyğur, Qaqauz, Quzey Qafqaz türklərinin folkloru və ədəbiyyatı, Bakü: Nurlan, 412 s.

İnternet Kaynakları

https://az.wikipedia.org/wiki/Vilay%C9%99t_R%C3%BCst%C9%99mzad%C9%99

<http://zim.az/unutsaq-unudulariq/3427-ruhun-ad-olsun-vlayt-rstmzad.html>

<https://axar.az/news/yazarlar/225193.html>

<https://ajanskafkas.com/soylesi/ufuk-tavkul-ile-karacay-malkar-turkleri-ve-2-kasim-1943-surgunu-uzerine-soylesi/>